

VAN BÖLGESİ ÇAVUŞTEPE KAZISI

Van Bölgesi Çavuştepe Kazı Heyeti Başkanı
Prof. Dr. AFİF ERZEN

Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına yürütülen Van bölgesi Çavuştepe kazısı 1966 yılında, Temmuz ortasından Ağustos'un sonuna kadar devam etmiştir.

Çavuştepe kazısı, Prof. Dr. Afif Erzen'in başkanlığında, Asistan Mehmet Özsait, Asistan Taner Tarhan, Mühendis-Topograf Ferit Koper, Foto Uzmanı Aziz Albek, Arkeoloji mezûnu Sümer Atasoy ile üç kız, üç erkek olmak üzere altı Arkeoloji ve Eskiçağ Tarihi öğrencisinden kurulu heyet tarafından yürütülmüştür.

1966 kazı mevsiminde, Çavuştepe'de başlıca dört yerde çalışılmıştır :

- 1) Devlet ahır
- 2) Uç kale
- 3) Tapınak sahası
- 4) Saray

1) Devlet ahır : Çavuştepe kalesine çıkan iki rampanın ortasında büyük taşlarla örülmüş, çıkıntılı tipik bir Urartu duvarı ile, tabii kayaların çevirdiği geniş bir çukur saha vardır ki, şimdilik buna Devlet ahır adını vermekteyiz. Kuzeyden geçen Van-Hoşap yolundan bakıldıkta Çavuştepe kalesinin ilk büyük belirtisi olan bu sahada bu yıl sondajlar yapılarak mahiyeti araştırılmıştır. Yamaca, ana kayaya yapışık olarak kyklopik bir duvarla çevrilmiş olan bu yerde yapılan sondajlar gösterilmiştir ki; burası zamanımıza kadar ağıl olarak kullanıldığından çok kalın bir gübre-moloz tabakası ihtiva etmektedir. Nitekim Kuzey-Batı sondaj çukurunda 1.51 m. derinlikte, yukarıdan dökül-

müş, yeşil renkli tipik Selçuk keramik parçaları bulunmuştur. Buradaki çalışmaların verdiği en önemli netice, kyklopik duvarı Kuzey-Güney istikametinde kat'eden, altı üstlü bir kanalın meydana çıkarılmasıdır. Ağılın duvarının temel kısmından dışarı açılan üst kanal 1.85 m. boyunda ve 0.60 m. genişliğindedir.

Akıntıyı dışarıya veren alt kanalın üst genişliği ise 0.18 m. dir. Kanalın iç ve dış ağzında taş yuvalarının bulunması, icabında kapak taşları ile kapatıldığına işaret etmektedir. Kyklopik duvarın batı tarafında, dış köşesine kadar inen beş basamaklı, kısmen ana kayaya oyulmuş bir merdiven bulunmuştur ki, bu kanalın dış ağzına kadar inmektedir. Kanalın içinden çıkan keramik parçaları iyi kalitede değildir. Batıdaki merdivenlerin girişi ilgisiz olmadığından, mekâna girişi Doğuda aramak icap edecektir. Kanalın büyük mekân içindeki devamı ve yönü meydana çıkarılamamıştır. Bu seneki çalışmalarla açılan üç tranşede esas buluntu tabakasına inilememiştir. 4.20 m. de keramik parçaları çoğalmaktadır. Gelecek sene buradaki problemleri çözebilmek için araştırmalara devam edilecektir.

2) Uç kale:

a) II. mekân; geçen sene kazılmaya başlanan Uç kale II. mekânının boşaltılması bu mevsimde sona erdirilmiştir. Mekânın Batı kısmında yapılan kazı sırasında yuvarlak şekilde, taştan iki sütun kaidesine rastlanmıştır. Kaidelerin etrafında çok miktarda kalas parçalarının bulun-

ması sütunların ahşap olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan kerpiç ve tahta kalaslar üzerinde, geçen seneki gibi, freskoların bulunmuş olması, aynı motif ve boyama sırasını takip etmesi bu seneki buluntularla daha açık bir şekilde görülmüş ve bu problem halledilmiştir. Nitekim Uç kale II. mekânın batısındaki Sedirli odada da aynı tarzda, ahşap üzerine yapılmış büyük fresko parçaları bulunmuştur. II. mekân tamamen temizlendikten sonra, zeminin pembe-bej bir sıva ile sıvanmış olduğu görülmüştür. Batıda ana kayanın bir rampa gibi bırakılmış olması ve bu rampanın bittiği yerde iki basamaklı bir kerpiç merdivenin mevcudiyeti, mekâna yukarı kattan merdivenle inildiğini ve geçen sene burada bulunan kitâbenin de işaret ettiği üzere, burasının gerçekten bir depo olduğunu tamamiyle açıklamaktadır.

b) Sedirli oda ; Daha önceki senelerde, karşılıklı çift sedirli bir oda olduğu zannedilen ve tam manâsıyla araştırılmamış olan bu mekânın kazılmasına bu senede devam edilmiştir. Güney taraftaki sedir taşlarının düşük taşlar olduğu anlaşıl原因 olarak kaldırılmıştır. Ayrıca, ahşap bir kapiya ait kalas parçaları ve madenî kapı söve ekseni ve bir büyük kalas üzerinde, geometrik motifler gösteren harap bir vaziyette fresko parçaları bulunmuştur. Neticede odanın sadece kuzeyinde sedir bulunduğu meydana çıkmıştır. Gelecek sene bu mekânda da çalışılacaktır.

3) Tapınak sahası: Bu seneki kazıda Tapınağın etrafında araştırmalar yapılmış ve bilhassa Kuzey ve Batıda çok ilgi çekici eserler meydana çıkarılmıştır.

Tapınağın Kuzey duvarı, temele kadar kazılarak, Doğuya doğru meyil yapan ana kayaya oturtulmuş olduğu anlaşılmıştır. Bu günkü durumu ile Kuzey duvarının ortalama yüksekliği 4.00 m.dir ve üst üste altı-yedi taş dizisinden müteşekkildir. Duvarın kuzey tarafı, ana kayanın meyilli olması dolayısıyla blokaj yapılarak doldurulmuş ve nivelman temin edilmiştir.

Geçen sene Tapınağın Kuzeyinde meydana çıkarılmış olan üç kapılı mekâna bitişik, aynı yönde ikinci bir mekânda çalışılmıştır. Burada sıvalı kerpiç parçalarının altından, Batıdaki uçları kırık, Doğu-Batı

yönünde ve birbirine paralel, ardıç ağacından, takriben 4 m. uzunluğunda oldukça kalın dört kalas bulunmuştur. Kalasların altından, külle karışık kemik ve keramik parçaları elde edilmiştir. Bu kalasların yukardaki mekânın tavanından anı bir çöküntü neticesinde, olduğu gibi aşağı düşmüş olması pek muhtemeldir. Mekânın uzunluğu 4.00 m. ve genişliği 3.00 m. kadardır. Güneyindeki mekânın orta kapı eşiğinden ortalama 1.60 m. derinlikteki seviye, tabanı teşkil etmektedir. Burada hemen hemen merkezi durumda, ortası delikli, yekpare volkanik taştan, yuvarlak büyük bir sunak bulunmuştur. Sunak kaldırıldığında, kaide vazifesini gören taşlar üzerinde kurumuş kan pıhtıları görülmüştür ki, ıslatıldığında koyu kırmızı renk almaktadır. Kaide taşlarının altında, kanların akmasına yarıyan, dört bir yöne açılmış kanalcıklar bulunmaktadır. Sunak taşının seviyesinde, Kuzey-Batı yönünde, boynuzları ile birlikte bir keçi kafası iskeleti ve etrafta keramik parçaları ele geçmiştir. Sunak kaide taşlarındaki kurumuş kan pıhtıları, adak hayvanına ait olduğunu düşündüğümüz keçi kafası ile kemikler bunun bir kurban sunağı olduğu hakkındaki tezi ispatlamaktadır. Pıhtıların 2700 sene rengini muhafaza etmiş olması da dikkate şayandır.

Tapınağa bitişik Batı mekânının Güney-Doğusunda bu sene yapılan kazı sonunda, ortalama genişliği 4.00 m. ve uzunluğu 13.50 m. olan sedirli bir salon bulunmuştur. Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yönünde uzanan, "L" şeklindeki sedirin yüksekliği 0.35 m., genişliği 0.50 m.dir. Burada, sıvanın üzerinde mavi-kırmızı boyalı fresko desen kalıntıları, oturulacak ve dayanılacak kısımlarda geometrik motiflerle süslü bezekler bulunmuştur. Freskolar çok tahrip olduğundan bütünü hakkında tam bilgi sahibi olamıyoruz. Salonun Kuzeyinde ve Doğusunda duvarlar mevcuttur; fakat Güney ve Batısında bunların devamına rastlanılmamıştır. Ancak Güneyinde, zeminde, eşik taşları olabileceğini düşündüğümüz yanyana duran üç adet yassı, muntazam taşlar bulunmuştur. Bu büyük sedirli mekânın Tapınağa ait bir kabul veya toplantı salonu olması ihtimal dahilindedir.

4) Saray : Bu sene Sarayın Batı tarafında çalışılmış ve Kuzey koridorun Batı ucundaki moloz yığını kaldırılarak, koridor Batıdaki büyük salona bağlanmıştır. Kuzey koridorun yan mekânları olan Tandırlı oda (1 No.'lu oda), 2, 3 ve 4 No.'lu mekânlar yeniden araştırılarak, duvarlar ve tabanlar meydana çıkartılmıştır. Batı salonunun Havuzlu kısmındaki moloz yığını kaldırılarak bu mekân tamamen temizlenmiştir. Geçen sene açılan Çeşmeli mekânın Batı duvarının içinden geçen taş oluğun bağlandığı, ana kayaya oyulmuş dairevi ve iki kademeli bir havuzcu veya kurna meydana çıktığından, buraya Havuzlu salon adı verilmiştir. Bu da bize Sarayda bir su tesisatının mevcudiyetini kabul ettiren ikinci bir delildir (Bk. Türk Arkeoloji Der. XIV, 1-2, s. 144). Havuzun yanında taştan yapılmış bir sedir vardır. Burada, moloz yığıntısının içinde bol miktarda sığır ve koyun cinsinden hayvan kemikleri, toprak haline gelmiş sarı renkli bir madde, günlük ihtiyacı karşılayan kapacak ve pithos kırıkları bulunmuştur. Un gibi ince, sarı maddenin zahire kalıntısı olması ihtimal dahilindedir. Havuzlu salonun Batı kısmı uzun bir eşik ile ayrılmakta olup, burada kalın bir yanmış kerpiç, kül ve kömür tabakasına rastlanması, mekânın şiddetli bir yangın geçirdiğini göstermektedir. Burada, bu seneki kazının en güzel ve bol miktardaki küçük buluntuları elde edilmiştir. Bunlar arasında; muhtelif renk ve şekilde yetmişsekiz adet kolye boncukları, taştan mühürler, kemik amulet, işlemeli taş düğmeler veya ağırşaklar, bronz ziynet eşyası, demirden Kıbrıs hançeri, bronz ve demir ok ve mızrak uçları, sedef pullar ve sünger taşından oğucular bulunmaktadır. Beyaz, mavi ve yeşil renkteki cam kolye boncukları ilgi çekicidir. Mühürler üzerinde ve perdeli birinci sınıf bir keramik kabın sathındaki beş köşeli yıldız motifi çok ensteresandır. Amulet üzerindeki mahkûk hatlarla yapılmış adorasyon sahnesi ve taş mühürlere kazılmış hayvan tasvirleri o devirdeki Urartu sanatının eriştiği yüksek seviyenin delilleridir. Ayrıca kalıp haline getirilmiş Urartu mavisini rengindeki boya taşları da

bulunmuştur. Bu arada Güney koridorunun Batı ucu tamamen temizlenmiş ve kum taşından, beş basamaklı bir merdiven meydana çıkarılmış ve Sarayın bu kısmında da ikinci bir katın mevcudiyeti anlaşılmıştır. Merdivenin Batısında yedi tane, sağlam keramik kap bulunmuştur. Tandır, havuz, bilhassa güzel ve zengin kolye parçaları ve ziynet eşyaları bu mekânların, Sarayın kadınlar kısmı olabileceğini hatıra getirmektedir. Gelecek sene Kuzey-Batı köşesindeki mekânlarda çalışılacak ve Sarayın esas salonlarının kazısı sona erdirilmiş olacaktır.

Büyük güney koridorda da hafriyat yapılmış ve Batı ucundaki molozlar tamamen kaldırılarak netice elde edilmiştir. Doğu yönünde de çalışılarak 15.00 m. ilerlenmiştir. Buradaki moloz tabakası içinde taş plakalar, pomza taşlarından müteşekkil, kesit veren bir satıh ve kerpiç blokları koridorun kısmen kapalı olduğunu işaret etmektedirler. Önemli neticelerden biri de, Kuzey duvarında, iki yanı girintili çıkıntılı söve oyuklarını gördüğümüz iki kapının meydana çıkartılmasıdır. Sarayın Kuzey koridoruna açılan diğer bir kapıda da tesbit ettiğimiz gibi, bunlarda da ahşap eşikler in-situ olarak bulunmuşlardır. Koridor içinde ayrıca, yanyana iki dibek taşı ile birlikte Haldi'nin işaretini taşıyan ve Çivi yazılı kitâbeye sahip büyük bir Pithos meydana çıkmıştır. Bu günkü durumu ile Güney koridoru 115 m. bir uzunluk göstermekte olup, Doğu yönünde, henüz nereye kadar devam ettiği tesbit edilmiş değildir. Gelecek sene burada kazıya devam edilecek ve Tapınak sahası ile irtibatın sağlanmasına çalışılacaktır.

Ayrıca bu sene Mühendis Topograf Ferit Koper tarafından Çavuştepe'nin topografik plânı yapılarak kazının mühim bir eksikliği giderilmiştir. Kazı süresince meydana çıkartılan taş merdivenler, sütun kaideleri, payeler ve döşeme plâkaları aslına uygun bir şekilde restore edilmişlerdir.

Bu arada kazı heyeti Van'da kaldığı müddetçe Müze'de çalışmalar yapmış; buluntular yeniden ele alınarak kronolojik bir sıraya göre vitrinler tanzim edilmiş, etiketler yazılmış ve önemli görülen bazı eserler onarılmıştır.